

esthetisch oordeel dat geacht wordt intersubjectief te zijn. Ook dan rijst de vraag voor welke intersubjectiviteit onder alle oordelenden dit oordeel geldt. 'Goed' is veel ingewikkelder. Het lijkt een instemming weer te geven in een ethisch oordeel (tegenover 'kwaad'). De auteur lijkt iets functioneel positiefs te bedoelen, iets is goed voor iets anders. Maar dan moet er tegelijkertijd, in een jururapport of in een recensie, een antwoord gegeven worden op de zelden expliciet geformuleerde vraag waartoe of voor wie de opvoering 'goed' is.

Intuïtie of specialisme

Hoe lost de criticus deze dilemma's op? Het probleem is dat de professionaliteit de door mij pervers gedolven valkuilen niet kan vermijden. Mooi, goed en belangwekkend zijn ofwel intuïtieve evidenties waarvan we de betekenis in het algemene spraakgebruik en in het intellectuele verkeer aanvaarden, zodanig dat er verder niet zoveel over gezegd hoeft te worden; ofwel zijn het criteria die alleen door gespecialiseerde wetenschappers of professionele critici kunnen toegepast worden op contingente gegevenheden. Omdat ik dit soort professionaliteit verwerp, moet ik wel kiezen voor het eerste: iets is mooi, goed of belangwekkend voor die mensen die door allerlei sociale mechanismen als beoordelaars aanvaard worden (waarbij het publiek de beoordelaar wel als dusdanig kan aanvaarden maar daarom nog niet al zijn oordelen hoeft te delen). Deze door ons geaccepteerde beoordelaars moeten zeggen waartoe of waarvoor iets belangwekkend, goed of mooi is, anders doen ze zinledige uitspraken.

Maar evenmin als er nog een maatschappijmodel bestaat waarin maatschappijbeelden hun geldigheid of ongeldigheid kunnen hebben, bestaat er een esthetica van waaruit geoordeeld kan worden of iets mooi is. Over het algemeen moeten we dus de radeloosheid van de criticus constateren, een radeloosheid die blijkbaar nog niet heeft geleid tot zelfopheffing of tot een verklaring van overbodigheid, integendeel: de professionalisering moet pas beginnen!

Ironie

Toch hebben nog, tot voor kort, een vier-tal criteria-clusters gegolden als een soort lopers, als passe-partouts, om iets te zeggen over die kunstwerken die teksten om zich heen nodig hebben. Het zijn vier verdachte criteria van eergisteren. Eerst de 'bedoelingskritiek'. Het juryrapport bezondigt zich eraan, of zegt dat het dit criterium hanteert. "Nagegaan wordt wat de inhoudelijke en esthetische maatstaven zijn waarmee de voorstelling tot stand is gebracht en waaraan zij in eerste instantie dient gemeten te worden." (Brochure Theaterfestival 92, p. 7) Ik daarentegen geloof dat interpretatoren bedoelingen leggen in kunstwerken waarvan ze dan nadien nagaan of die werken hun verwachtingen inlossen. Een circulaire bezigheid, waartegen ik slechts bezwaren heb voor zover ze te duur verkocht wordt. Vervolgens gold de 'authenticiteit' lange tijd als waardemeter. Authentiek is datgene wat overeenkomt met zichzelf, wat waarheid is en "niet en dobbelt". Vooral kunstenaars en kunstwerken konden 'authentiek' zijn. Authenticiteit komt vaker in het spel bij kunstenaars en kunstwerken dan bij gewone mensen en gewone werken. In een tijd waarin tot en met het belang van de zelfverloochening wordt blootgelegd en het egoïsme van het altruïsme wordt ontmaskerd, is zo iets niet goed vol te houden. De 'originaliteit', ofschoon een zeer populair criterium, wordt alleen nog door naïevelingen gehanteerd. Het originele is niet zomaar verdwenen: het is veroordeeld door het citaat en geëxecuteerd door het repetitieve. Blijft over: de ironie, vandaag de dag het meest gehanteerde criterium voor waardering. De ironie heeft de drie voorgaande criteria, de bedoe-

ling, de authenticiteit en het originele, mee helpen ten grave dragen. Ironie, distantie en verdubbeling zijn zo evidente tekenen van kwaliteit dat hun vermelding alleen al de functie heeft van een kritisch-waarderende uitspraak. Maar van nu af aan ligt de ironie zelf onder vuur als een achterhaalde, parodiërende houding van diegenen die het nog nodig hadden zich af te zetten tegen de grote verhalen. Straks, dames en heren, is het met de ironie gedaan. Je zou als professionele criticus voor minder radeloos moeten worden.

Kwadraterende kritiek

Dat betekent niet dat er na bovenstaande afrekening geen andere maatstaven of normen in de praktijk meer gehanteerd kunnen worden. Het eigenaardige is dan dat heel wat

waarderingselementen die blijkbaar zowel hedendaags als vormenproblematiserend zijn, zelden expliciet geformuleerd worden: de waardering gaat dan schuil achter de simpele vaststelling dat iets is zoals het is. Neem nu, in een oordeel over een acteursprestatie, de voor de hand liggende vergelijking van een tekstuitvoerder met een muzikuitvoerder. In de Theaterfestivalbrochure komt deze vergelijking tweemaal voor: "Ze benaderen de tekst, zoals een musicus zijn partituur benadert" (over *Lamusica twee*, p. 8); "Nu is hij Lamers die Bruscon Spéélt, op dezelfde manier als een musicus vol overgave een muziekstuk van (het) blad speelt" (over *Het rad van de geschiedenis*, p. 24).

Dit brengt me bij een aspect van het criteriaprobleem dat me voor raadsels stelt. Zoals gezegd moeten we in deze brochure wel eenduidig lovende, positieve kritiek aantreffen (de situatie gebiedt het), toch blijft het me verbazen dat deze kritiek voortdurend datgene wat ze constateert, goed vindt. Of alleen datgene wat ze goed vindt constateert. Een ander voorbeeld: "Een acteur betreft de theaterwerkelijkheid in zijn creatie van illusie". Om deze zin te begrijpen moet je als lezer weet hebben van een heel referentiekader. Maar aan een dergelijke zin wordt ook zelden toegevoegd dat de criticus dit waardeert en waarom hij dat doet. Constateren is voldoende. Ik koos deze zin niet alleen omdat hij moeilijk te begrijpen zou zijn, niet alleen omwille van de evidentie waarmee zo iets gehanteerd wordt, maar ook omdat hij inhoudelijk wijst op een evolutie in het theater waarbij de kritiek de eerste betrokken partij is. Inhoudelijk wijzen de twee voorgaande citaten op de vervaging der grenzen, die al constaterend goed wordt bevonden zonder dat daarop met één woord ingegaan. Evidenties voor insiders?

Minder ingewijd

Als zovele acteurs en regisseurs in Europa in zovele talen telkens weer bezig zijn met vorm te geven aan dat probleem van vervagende grenzen, van theaterillusie, theaterwerkelijkheid, en de interactie en de dialectiek daarvan, moeten dan niet zovele critici in Europa in zovele talen telkens weer proberen daarbij vragen te stellen in plaats van dit gewoon goedkeurend op te tekenen? Zo wordt noch de kritische, noch de didactische functie waargemaakt. Want de vijandschap is groot. Velen in het circuit hebben er geen idee van hoezeer het moderne, vormenproblematiserende theater, met zijn begeleidende kwadraterende kritiek, ook de lezende mens en de potentiële theaterbezoeker tegen de borst stuit. Dit theater bevindt zich

